

Anmeldelser

JANET BATELY & ANTON ENGLERT (red.): *Ohthere's Voyages*. A late 9th-century account of voyages along the coast of Norway and Denmark and its cultural context. *Maritime Culture of the North*, vol. 1. Roskilde 2007, Vikingeskibsmuseet. 216 s. 299 kr.

ANTON ENGLERT & ATHENA TRAKADAS (red.): *Wulfstan's Voyage*. The Baltic Sea region in the early Viking Age as seen from shipboard. *Maritime Culture of the North*, vol. 2. Roskilde 2009, Vikingeskibsmuseet. 374 s. 399 kr.

Vikingeskibsmuseet i Roskildes nye forskningsbaserede bogserie, *Maritime Culture of the North*, hvis første to bind anmeldes her, skal omhandle maritime emner i bred forstand. *Ohthere's Voyages* og *Wulfstan's Voyage* tager udgangspunkt i hver sin berettende kilde til sørejser i slutningen af 800-tallet. Begge kendes fra en oldengelsk udgave af Orosius' senromerske verdenshistorie, hvor de som uafhængige fortællinger i umiddelbar forlængelse af hinanden er indført under det topografiske afsnit for Norden.

Ottars (*Ohthere*) og Wulfstans rejseberetninger blev fortalt ved Alfred den Stores hof i det 9. århundrede. Her vakte de så stor interesse, at de efterfølgende blev indføjet i den nævnte verdenshistorie. Der er tale om to selvstændige rejseberetninger, som ikke nødvendigvis er blevet forelagt hoffet ved samme lejlighed.

Beretningerne af Ottar og Wulfstan har det til fælles, at de sagligt beskriver rejser med skib i slutningen af 800-tallet, med tidsangivelse, 'waypoints' og topografiske oplysninger, der gør det muligt for andre at foretage lignende rejser på samme vis. De to kilder er unikke for deres tid i deres saglige, berettende fremstillingsstil og er desuden de ældste kilder til flere skandinaviske stednavne. Ottar tager os med på tre rejser, der tilsammen dækker Norges kyst fra Kola-halvøen i nord til vikingebyen Kaupang ved Oslofjorden, samt herfra til Hedeby ved Slesvig i syd. Wulfstan derimod, sejlede fra Hedeby gennem den sydlige Østersø til Truso i Estland.

Kilderne har tidligere været publiceret samlet i en nu udsolgt bog, *Ottar og Wulfstan – to rejseberetninger fra vikingetiden* (Roskilde 1983). Der er imidlertid fremkommet megen ny viden vedrørende Ottars og Wulfstans rejseberetninger, og nyudgivelserne samler hver især resultater fra den nyeste forskning omkring sørejser, navigation, topografien i de områder, teksterne nævner, samt lokal magt i vikingetiden.

I maj 2003 blev der i Roskilde afholdt et forskningsseminar med udgangspunkt i Ottars rejseberetninger. Specialister mødtes omkring seks hovedemner: originalteksten og dens oversættelse, samtidig viden om skandinavisk geografi, Ottars hjemegn, Ottars destinationer, Ottar til søs samt handel og udveksling på Ottars tid. Deltagerne fik desuden mulighed for at kommentere hinandens oplæg inden selve seminaret, for at styrke den efterfølgende faglige diskussion. Det er resultaterne fra dette seminar, der blev publiceret i 2007.

I bogens første afsnit redegør Janet Bately for oprindelsen af Ottars fortælling, der i bogen er gengivet både ved en fotografisk gengivelse af originalen og ved en parallelopsætning på oldengelsk og moderne engelsk. Desuden ledsages oversættelsen af en glimrende indledende kommentar og efterfølges af forklarende noter.

I andet afsnit giver Ian Wood en solid gennemgang af vor viden om Skandinavien fra kilder ældre end Orosius, mens Stefan Brink indvier læseren i Ottars geografi, stednavne og den politiske organisation.

Inger Storlis bidrag i tredje afsnit undersøger Ottars faktuelle oplysninger og diskuterer bl.a., hvilke hvaler Ottar kan have fanget, og om han virkelig ejede 600 rensdyr. Gerd Stamsø Munch følger op med en flot præsentation af stormandsgården Borg på Lofoten, der antagelig minder meget om Ottars hjem, mens Irmeli Valtonens bidrag undersøger, hvilke folkeslag Ottar henviste til under navnene *finnas* og *cwenas*.

Arne Emil Christensen spekulerer i fjerde afsnit over, hvilket af de vikingeskibe, vi kender fra arkæologiske udgravninger, der bedst passer til Ottars fartøj, mens Anton Englert, i nautisk perspektiv – på baggrund af Vikingskibsmuseet i Roskildes forsøgsrejser med rekonstruktioner af vikingeskibe – analyserer de godt 2.200 sømil, Ottar tilbagelagde på de tre rejser. Endvidere beskriver Anders Siegfried Dobat et muligt sceneri ved sejladsen gennem Slien fjord til Hedeby.

I femte afsnit ser Peter Sawyer på den politiske situation i hhv. Norge, Danmark og England på Ottars tid. Nikolaj A. Makarov diskuterer, hvad Ottar mente med *beormas* og *Biarmaland*, mens Dagfinn

Skre sætter lighedstegn mellem Ottars *Skiringes healh* og handelspladsen Kaupang ved Oslofjorden, hvor der er foretaget grundige arkæologiske udgravninger. Til sidst fortæller Michael Müller-Wille om Hedeby i 800-tallet.

Sjette og sidste afsnit fokuserer på kommunikation og handelsudveksling i Vesteuropa ved Stéphan Lebecq, og økonomisk politik, velstand og professionelle købmænd ved Carsten Müller-Boysen.

Wismar lagde i 2004 grund til et forskningsseminar i lighed med det, der blev afsættet til *Ohthere's Voyages*. Nu var fokus på Wulfstan's rejse. Ønsket var at skabe opmærksomhed omkring kulturer og befolkninger langs den sydlige Østersø i vikingetiden, samt diskutere den maritime kommunikation og interaktion mellem sociale grupper. *Wulfstan's Voyage* indeholder resultaterne fra seminaret, inddelt i fire overordnede temaer: Wulfstans beretning, den vestlige og centrale Østersøregion i 800- og 900-tallet, navigation, samt udveksling og kontrol.

Janet Bately lægger også i denne bog ud med en originaltro oversættelse af beretningen fra oldengelsk til nutidigt engelsk, ligesom hun analyserer sproget og kommenterer på de anvendte stednavne. Efterfølgende søger Judith Jesh at svare på, hvem Wulfstan var, mens Rudolf Simek og senere Przemyslaw Urbanczyk ser nærmere på tekstens placering blandt tidens øvrige rejselitteratur.

Bogens anden del indledes med en diskussion ved Christian Lübke af etniske grupper og politiske strukturer langs den sydlige Østersøkyst, efterfulgt af kommentarer af Przemyslaw Urbanczyk. Wladyslaw Duczko ser nærmere på tilstedeværelsen af daner og sveer i både skriftlige kilder og i det arkæologiske materiale, mens Søren M. Sindbæk efterfølgende diskuterer langdistancehandelens ruter og centralpladser (*nodal points*). Volker Hilberg placerer Hedeby som netop en sådan centralplads (emporium). Det er usikkert, præcis hvilken vej Wulfstan sejlede, hvilket levner plads til en bredere diskussion af de tilstedeværende muligheder. Emnet behandles af Johan Callmer, Jens Ulriksen og Anne Nørgård Jørgensen på skift. De varierede rutemuligheder levner desuden plads til adskillige forfatteres diskussion af byer og handelspladser langs de kyster, Wulfstan kan have passeret på sin rejse, deriblandt rejsens destination, Truso.

Christer Westerdal indleder tredje del af bogen med en spændende diskussion af transportzoner i 800- og 900-tallet. Han tager udgangspunkt i variationen af skibstyper, da forskellige søhandelsruter har krævet forskellige egenskaber af de anvendte skibe. Wulfstans rejse som

geografisk kilde bliver efterfølgende af Ian Wood og George Indruszewski sammenlignet med en anden lidt ældre, knap så anvendt tekst, nemlig Aethicus Isters *Cosmography*. Her beskrives forskellige skibstyper i relation til forskellige folkeslag i Norden. Ole Crumlin-Pedersen henlægger diskussionen af skibstyper til et mere konkret plan, ved at sammenligne kendte skibsfund fra perioden med det ikonografiske materiale fra mønter og billedsten, for at give et bud på, hvilken skibstype Wulfstan kan have benyttet. Et muligt bud kunne være en knarr i lighed med det noget yngre Skuldelev 1-vrag. Denne idé har været afprøvet af Vikingeskibsmuseet i Roskilde, der i 2004 foretog en forsøgsrejse mellem Hedeby og Truso i en rekonstruktion af Skuldelev 1, for at eftergøre Wulfstans rejse. Anton Englert og Waldemar Ossowski beskriver i deres indlæg i bogen denne forsøgsrejse i detaljer. Navigationsmulighederne i vikingetiden og i dag diskuteres efterfølgende af Seán McGrail, mens George Indruszewski og Jon Godal (med kommentarer af Max Vinner) søger at nærme sig den type navigation, Wulfstan med en vis sandsynlighed kan have benyttet sig af på sin rejse.

Bogens fjerde og sidste del tager med Heiko Steuer afsæt i principperne omkring handel og vareudveksling. I slutningen af 800-tallet skete der en markant ændring i både betalingssystem og -midler langs den sydlige Østersøkyst. Det har ikke specifikt noget med Wulfstan at gøre, men har været en del af den verden, han har færdedes i på sin rejse. Del af denne verden var også de kristne missionærer, hvilket Jörn Staecker og Felix Biermann har fokuseret på i deres bidrag. *Wulfstan's Voyage* afsluttes af Jan Bills diskussion af pirater, herunder hvilken rolle deres tilstedeværelse spillede i forbindelse med organisationen af sørejser i vikingetiden.

Ottar og Wulfstan fulgte uafhængigt af hinanden sejlruiter, der var almindeligt anvendt i vikingetiden. De besøgte og rejste forbi flere forskellige handelsbyer, handelspladser og centralpladser af forskellig karakter. Her boede der mennesker med forskellig kulturel baggrund, der kendte til hinandens eksistens og var gensidig afhængige af hinanden bl.a. gennem handelsnetværk. Dette var en del af Ottars og Wulfstans verden, og det er disse elementer der på glimrende vis i *Ohthere's Voyages* og *Wulfstan's Voyage* bliver undersøgt og diskuteret af feltets førende forskere.

Wulfstans rejseberetning er langt kortere end Ottars. Den beskriver da også en kortere rejse og gør ingen stop i land undervejs. Den er den mest konkrete af de to beretninger, men samtidig den mindst informative for så vidt angår etnografiske eller kulturelle forhold. Her

er Ottars beskrivelser langt rigere. Forskellen afspejles i de to bøgers indhold, hvor artiklerne i *Ohthere's Voyages* ligger tættere på elementer direkte beskrevet i kildeteksten, mens dem i *Wulfstan's Voyage* afsøger et noget bredere spektrum af beslægtede forskningsemner, der dog til tider kommer vel langt væk fra bogens kerne, nemlig selve kildens betyning.

De to bøger fremstår som én lang diskussion af de samfund, Ottar og Wulfstan rejste i. Med en strengt videnskabelig tilgang styres læseren gennem perspektiver, kilderne kun antyder, men som man som læser bliver nysgerrig efter at få uddybet. Videnskabeligheden giver bøgerne tyngde, men forskernes nysgerrighed bringer en lethed med sig, som kan gøre bøgerne interessante også uden for den primære målgruppe af fagfæller.

Dynamikken fra de to tværfaglige forskningsseminarer, skinner tydeligt igennem begge publikationer, men visse steder kunne man ønske sig en lidt grundigere omskrivning fra foredragsformen til artikelformen. Fodfejl som inkonsekvent anvendelse af forkortelser (fx skrives der fleres steder »Old Norse« mens forkortelsen »ON« anvendes andre steder), der fandtes i første bind af *Maritime Culture of the North*, er elimineret i andet bind. Desværre skorter det i andet bind stadig på illustrationer visse steder. Det ville give et bedre helhedsindtryk, hvis de flotte illustrationer, der så rigeligt pryder de fleste afsnit af begge bøger, men er helt fraværende i andre, var mere ligeligt fordelt bøgerne igennem. Desuden sad jeg efter læsningen tilbage med ønsket om en artikel om Alfred den Stores hof, der kunne belyse den kontekst, hvori de to rejseberetninger oprindeligt blev skabt. Dette er dog småting, og generelt opretholder begge bøger høje faglige og æstetiske standarder, der gør dem til en fornøjelse at læse.

I maj 2010 udkom tredje bind i bogserien. Her er der ikke taget udgangspunkt i en enkelt kildetekst, men i stedet i en nutidig persons oplevelser med marinarkæologien. Ole Crumlin-Pedersen har gennem 40 år arbejdet med netop marinarkæologi og skibshistorie og beretter i *Archaeology and the Sea in Scandinavia and Britain. A personal account* om de landvindinger, han har været med til at skabe. Forhåbenlig vil denne og fremtidige bøger i serien leve op til niveauet i *Ohthere's Voyages* og *Wulfstan's Voyage*.

Rikke Elise Roos